

تنگه هرمز

چالشهای امنیت انرژی

ترجمه: پروین فغفوری
پرونده این ماه، انرژی و امنیت ملی گزارش

تنگه هرمز یک راه آبی کم عرض و باریک است که خلیج فارس و خلیج عمان را به هم متصل می‌کند و تنها راه عبوری برای تجارت دریایی از خلیجی ثروتمند به اقیانوس هند است. این تنگه در میان پراهمیت‌ترین نقاط انباشته از نفت جهان قرار دارد. نفتکشها تقریباً هر روزه حدود ۱۷ میلیون بشکه نفت یعنی بیش از ۲۰ درصد کل مصرف جهان را از این تنگه حمل می‌کنند.

دیگر راه‌های خروج نفت از منطقه برای صادرات مثل خطوط لوله نفتی محدود است و تقریباً ۸۸ درصد خروج نفت از نفت خروجی خلیج فارس از طریق تنگه هرمز صورت می‌گیرد. برای ساماندهی و نظارت بر عملکرد نفتکشها در این آبهای مهار شده، سازمان بین‌المللی دریایی وابسته به سازمان ملل، طرح تفکیک ترافیک موسوم به TSS را تدوین کرده است. این طرح که شامل ۲ خط کشتیرانی است و هر کدام ۲ مایل پهنا دارند: یکی برای ترافیک ورودی به منطقه و دیگری برای ترافیک خروجی. این دو خط کشتیرانی با یک منطقه حایل به طول ۲ مایل (۳۲۱۸/۵۲ متر) از هم جدا شده‌اند. این محدوده کم‌عرض و باریک به کشتیهای نظامی یا تجاری، قدرت مانور کمی برای اجتناب از راهدندان و مسدودسازی راه درون منطقه را می‌دهد. با این حال، قسمتهای دیگر تنگه، حتی برای عبور نفتکشهای بزرگ نیز عمق مناسبی دارد.

تنگه هرمز از لحاظ استراتژیکی برای آمریکا اهمیت دارد زیرا نبض اقتصاد جهانی به جریان نفت وابسته است.

بیش از ۹۰ درصد صادرات نفت خلیج فارس از تنگه هرمز انجام می‌گیرد، یک گذرگاه دریایی حیاتی که عرض آن در باریک‌ترین نقطه ۳۵ کیلومتر است. باور عمومی بر این است که بروز حادثه برای نفتکشها، یک حمله تروریستی یا وقوع جنگ در منطقه که منجر به بسته شدن تنگه هرمز شود، قیمت انرژی را به عرش اعلا خواهد رسانید و تهدیدی برای اقتصاد جهانی به شمار می‌رود. این در حالی است که تولیدکنندگان نفت، شرکتهای سازنده نفتکشها و بیمه، نیروهای نظامی جهان و منطقه در برابر هرگونه حمله به خلیج فارس واکنش نشان خواهند داد.

کشورهای ایران، عراق، کویت، عربستان، بحرین، قطر، امارات متحده عربی و عمان در حاشیه خلیج فارس قرار دارند. این خلیج تقریباً ۸۷۰۰۰ مایل مربع مساحت و عمق آن حداکثر ۳۳۰ فوت (۱۰۰ متر) و متوسط عمق آن در حدود ۱۱۵ فوت (۳۵ متر) است. تنها راه خروجی از خلیج فارس به خلیج عمان، اقیانوس هند و سایر نقاط جهان از تنگه هرمز است. منطقه خلیج فارس نزدیک به یک سوم نفت جهان را تولید می‌کند و بیش از نیمی از ذخایر نفت خام جهان را دارد و منبع غنی از ذخایر گاز طبیعی در دنیا محسوب می‌شود. نفت و گاز طبیعی از خلیج فارس به اقصی نقاط جهان مخصوصاً به آسیا، اروپای غربی و ایالات متحده آمریکا صادر می‌شود.

از نظر تاریخی، منطقه به نام خلیج فارس شناخته شده است، اما اعراب با حمایت غرب در تلاش برای سوءاستفاده و نامگذاری آن به خلیج عربی بودند که با واکنش ایرانیان سراسر جهان مواجه شدند.

جنگ نفتکشها

حملات موشکی هوا به زمین طی جنگ ایران و عراق (۱۹۸۸ - ۱۹۸۰) به جنگ نفتکشها معروف شده است. در سال ۱۹۸۱، عراق حملات خود را به نفتکشها به منظور تضعیف قوای ایران در جنگ آغاز و در ابتدا به کشتیهای حمل تدارکات نظامی حمله کرد و سپس با حمله به کشتیهای حمل محموله‌های صادراتی ایران کار خود را ادامه داد.

اولین مرحله جنگ نفتکشها در می ۱۹۸۱، با اعلام رسمی عراق مبنی بر مورد حمله قرار گرفتن تمامی کشتیهای ایرانی که به بندر شمال خلیج فارس وارد یا از آن خارج می‌شوند، آغاز شد. بین سالهای ۱۹۸۱ تا ۱۹۸۳، عراق برای اجرای تهدیدات خود از نیروی هوایی استفاده کرد، مخصوصاً از هلیکوپترهای Super Frelon، Mirage F1 و جنگنده های نظامی MiG-23 و موشکهای کروز هوا به زمین اگزوست (این موشکها طوری عمل می‌کردند که کشتی از پهلو مورد اصابت قرار بگیرد و غرق شود).

در سال ۱۹۸۴، عراق اقدامات نظامی خود را با رسیدن هواپیماهای جنگی فرانسوی Super - Etendard

این گزارش، گزیده‌ای است از پروژه پژوهشی دانشگاه روتگرز با نام Strait of Hormuz Assessing Threats to Energy Security in the Persian Gulf که ترجمه آن با موافقت رسمی پروفیسور Jill L. Angelo مدیر ارشد پروژه انجام گرفته است.

در جهان چنین معرفی می‌کند: تنگه هرمز، تنگه مالاکا، کانال سوئز، تنگه منداب یا باب المنداب و کانال پاناما. از آن جایی که حدود دو سوم تجارت نفت دنیا با نفتکشها صورت می‌گیرد، امنیت کشتی‌رانی از اهمیت زیادی برخوردار است.

بازار درهم آمیخته و تلفیقی نفت

در حال حاضر، بازار جهانی نفت کاملاً درهم آمیخته و تلفیقی است. طبق گزارش EIA، بازار نفت پیوستگی درونی با میزان موجودی مناطق نفتی دارد. بدین صورت که حتی قیمت بنزین یک منطقه نیز از قیمت خارج از آن منطقه تأثیر می‌گیرد. به همین علت است که هرگونه اختلال در عرضه نفت در بازار جهانی (بدون در نظر گرفتن کشور تولیدکننده) باعث ایجاد تنش می‌شود و باز به همین دلیل است که هرگونه اختلال در تنگه هرمز، موجودی نفت ایالات متحده آمریکا تأثیر می‌گذارد.

تقاضای جهانی و عرضه نفت

جریان نفت در بازار جهانی با عرضه و تقاضا به پیش رانده می‌شود. با وجود آنکه در بیشترین نقاط جهان نفت تولید می‌شود، اما منطقه خاورمیانه از نظر تولید نفت و ذخایر نفتی برتری دارد. از نظر تقاضا، امریکای شمالی و به خصوص ایالات متحده آمریکا از بزرگترین مصرف‌کنندگان نفت و فرآورده‌های آن محسوب می‌شوند. با وجود این، تمامی کشورهای جهان به نفت برای سیستم حمل و نقل، گرمایش و تولید نیرو متکی‌اند.

آینده نفت و تنگه هرمز

در سال ۲۰۰۶، EIA تخمین زد که متوسط تولید روزانه نفت دنیا در حدود ۸۴/۶۰ میلیون بشکه در روز است. در صورتی که متوسط تقاضای روزانه حدود ۸۴/۶۶ میلیون بشکه در روز است و احتمال می‌رود که تا سال ۲۰۱۵ به ۹۷ میلیون بشکه در روز و تا سال ۲۰۳۰ به ۱۱۸ میلیون بشکه در روز نیز برسد. طبق پیش‌بینی EIA حدود ۵۷ میلیون بشکه نفت از کشورهای عضو OPEC تأمین خواهد شد و در این صورت، یک جریان نفتی چشمگیر از تنگه هرمز به راه خواهد افتاد.

اگرچه طبق پیش‌بینی‌های EIA، قیمت نفت به طور ناباورانه‌ای افزایش یافته و سرمایه‌گذارهای گسترده برای کاوش و تولید زیرساختها و تأسیسات نفتی در کنار افزایش تدریجی عرضه نفت، انجام خواهد گرفت، اما بیشتر کارشناسان بر این باورند که عوامل محدودکننده عرضه نفت سرمایه‌گذاری و ساخت زیرساختها نیستند، بلکه در دسترس بودن منابع نفتی نیز خود مسئله مهمی است. آنان باور دارند که تولید نفت در جهان به نقطه اوج خود رسیده است.

این که آیا آنان درست می‌گویند یا نه، مسئله مهمی نیست، بلکه این نکته مهم است که در صورت درست بودن فرضیه در نقطه اوج بودن تولید نفت، اهمیت خلیج فارس به عنوان ذخیره نفت جهان در آینده افزایش خواهد یافت.

از اعماق زمین تا استخراج گاز

اقدامات زیادی لازم است تا نفت به صورت قابل استفاده به دست مصرف‌کنندگان آن برسد. فرآورده‌هایی نظیر بنزین، سوخت دیزلی، نفت گرمایشی، سوخت هواپیما و... همه از نفت خام به دست می‌آیند.

شناسایی ذخایر نفتی نیز نیاز به اقداماتی دارد: موقعیت محلی و ظرفیت آن، آزمایش سنگ و عملیات حفاری. وقتی یک ذخیره نفتی به دست می‌آید زمین‌شناسان ابعاد و میزان ذخیره و توانایی تجاری آن را برآورد می‌کنند. اگر اخبار خوب باشد، شرکت‌های تولیدی، ساخت زیرساختها را آغاز می‌کنند و یک شبکه انتقال نفت با خطوط نفتی را راه‌اندازی و آن را برای مراحل بعدی آماده می‌کنند.

قسمت اعظم تجارت نفت در جهان در نفت خام است. نفت خام را می‌توان با خطوط نفتی یا با نفتکشها از جایی به جایی دیگر منتقل کرد. خطوط نفتی نسبت به راه‌های دیگر، ارزان‌تر است، اما از طرف دیگر، در شرایط متغیر عرضه و تقاضا، قابلیت انطباق کمتری دارد. وقتی خطوط نفتی از مرزهای بین‌المللی می‌گذرند، دولت‌های مختلف این فرصت را می‌یابند تا از این راه کسب مالیات کنند یا به علل سیاسی جریان انتقال نفت را متوقف کنند. به طور کلی، حمل و نقل از نفتکشها انعطاف‌پذیری بیشتری دارد، اما بعضی از مسیرها از میان گذرگاه‌های حیاتی می‌گذرد و اگر زمانی یکی از این گذرگاهها مسدود شود، استفاده از نفتکشها بی‌فایده خواهد بود و تنگه هرمز نیز، یکی از این گذرگاه‌های حیاتی است.

نفت در خلیج فارس

کشورهای حاشیه خلیج فارس درصد چشمگیری از ذخایر نفت جهان را دارند (۵۵ درصد از کل ذخایر نفت دنیا تا پایان سال ۲۰۰۶).
- قابلیت تولید ۲۵/۴ میلیون بشکه در روز تا پایان سال ۲۰۰۶.
- قابلیت تولید ۲۰/۹ - ۲۰/۴ میلیون بشکه در روز تولید مازاد.

که مسلح به موشکهای اگزوست بودند، افزایش داد و فاز دوم جنگ نفتکشها را رقم زد. سرانجام ایران هم مقابله به مثل را آغاز کرد. زیرا بین سالهای ۸۶ - ۱۹۸۴ ایران موشکهای ضد کشتی کارآمدی نداشت و مجبور بود تا از تاکتیکهای سازنده و خلاقانه برای مقابله به مثل استفاده کند. برای مثال ایران از موشکهای هوا به زمین که برای حمله به وسایل زرهی زمینی طراحی شده‌اند استفاده می‌کرد. اهدافی که به مراتب حتی از کشتیهای کوچک هم کوچک‌تر بودند. این موشکها برای نفوذ در بدنه ضخیم تانکها طراحی شده بود که برای حمله به کشتیها مؤثر نبودند.
بعد از مدتی، زرادخانه موشکی ایران گسترش یافت. در سال ۱۹۸۷، ایران موشکهای چینی CSSC-2 موسوم به Silk Worm (کرم ابریشم) را که کلاهکهای بزرگی دارد مستقر کرد. این اولین موشک مناسب و کارآمدی بود که ایران استفاده می‌کرد.

نکات آموزنده این جنگ

جنگ نفتکشها پیشینه تاریخی مناسبی در صورت بروز هرگونه جنگ فرضی در تنگه هرمز در اختیار ما قرار می‌دهد. در این خصوص، برخی از موارد مهم جنگ ایران و عراق عبارتند از:

۱- ایران و عراق در بیش از نیمی از حملاتشان به نفتکشها از موشکهای کروز استفاده کردند و عراق تقریباً در نزدیک به ۸۰ درصد از حملاتش به کشتیهای تجاری از این نوع موشکها استفاده کرد.

۲- نفتکشها در برابر حملات، زیاد آسیب‌پذیر نیستند. تنها ۶۱ درصد از کشتیهای را که طی جنگ به آنها حمله شد نفتکشها تشکیل می‌دادند.

۳- بازار نفت با اختلال در تنگه هرمز در تعامل مستقیم است و جنگ نفتکشها باعث ۲۵ درصد کاهش در تجارت دریایی و افزایش ناگهانی قیمت نفت خام شد.

نیروهای نظامی در منطقه

شورای همکاری خلیج فارس (GCC) یک فراکسیون تجاری با مسئولیتهای دفاعی تعیین شده است که در سال ۱۹۸۱ تأسیس شد که اعضای آن را کشورهای بحرین، کویت، عمان، قطر، عربستان سعودی و امارات متحده عربی تشکیل می‌دهند. هدف اصلی این شورا، فراهم کردن دفاع مشترک در برابر تهدید جنگ ایران و عراق بود. دیدگاه امنیتی مشترک و گروهی این سازمان، هرگونه تهدید و تعرض به منافع یکی از اعضای گروه را به منزله تهدید منافع تمامی اعضا تلقی می‌کند. طی جنگ نظامی در تنگه هرمز، اعضای این شورا محافظت از منافع مشترکشان را سرلوحه کارهای خود قرار دادند و طی سالهای اخیر، قابلیت‌های دفاع دریایی و هوایی اطراف تنگه هرمز را تقویت کردند.

دیگر نقاط پراهمیت

آژانس اطلاعات انرژی آمریکا (EIA) ۵ تنگه و کانال را نقاط پراهمیت ترانزیت نفت

**مهندس نوذری،
وزیر نفت جمهوری اسلامی
ایران:**

صنعت نفت و انرژی، باید حامل صلح و امنیت باشد و پایداری آن هم به صلح و امنیت باز می‌گردد، لذا هرگونه تنش در هر منطقه خلیج فارس که تأمین کننده اصلی بخش مهمی از انرژی جهان است بر روی بازار انرژی تأثیراتی خواهد گذاشت که اصلاً قابل پیش بینی نیست. مواضع ایران در این زمینه در برابر دشمنان واضح، روشن و قاطع است، هرگونه حمله‌ای به ایران یا پاسخ سخت و تصورنشده‌ی روبه‌رو خواهد شد و به همین دلیل، هیچ فرد عاقلی حتی تصور این امر را هم نخواهد کرد و جمهوری اسلامی ایران در این زمینه هیچ تردیدی ندارد.

**سیمون هندرسون،
کارشناس خاور نزدیک مؤسسه واشنگتن:**

آیا می‌توان بدون وارد آمدن ضرباتی جدی به اقتصاد و امنیت بین‌المللی به دومین تولیدکننده بزرگ نفت اوپک و دومین دارنده ذخایر گاز طبیعی جهان حمله کرد؟ چه کسی می‌تواند تضمین کند در صورت حمله به تأسیسات هسته‌ای ایران، غرب بتواند نیاز خود به انرژی را به آسودگی از تنگه هرمز تأمین کند؟ امریکا نسبت به دیگر کشورهای جهان وابستگی کمتری به نفت خلیج فارس دارد، زیرا تنها ۳۵ درصد از نفت مورد نیاز خود را از این منطقه وارد می‌کند، ولی اتحادیه اروپا ۵۶ درصد و ژاپن که ۸۰ درصد از نفت مورد نیاز خود را از خلیج فارس تأمین می‌کند، با وقوع درگیری در خلیج فارس نسبت به ایالات متحده آسیب‌پذیرتر خواهند بود.

**سردار جعفری،
فرمانده کل سپاه
پاسداران جمهوری
اسلامی ایران:**

تنگه هرمز یک تنگه بسیار مهم و استراتژیک است به طوری که طول ساحلی که ما در این تنگه داریم بسیار مهم است و از سوی دیگر وضعیت خاص آن و ارتفاعاتی که در طول ساحل وجود دارد، همگی امکانات طبیعی و خدادادی است که در اختیار ماست و به طور نامحدود و راحت و با توجه به فاصله آبراه تنگه هرمز تا ساحل این تنگه در اختیار سلاحهای ماست و از نظر ما محدودیتی برای بستن تنگه وجود ندارد.

بیش از ۴/۲ میلیارد بشکه نفت داشتند. امریکا و ژاپن در حدود دو سوم انبارهای دنیا و ذخایر خصوصی و دولتی امریکا حدود ۴۰ درصد از ذخایر جهان را دارند. اما سؤال اینجاست که در کجا کاهش ظرفیت تولید وجود دارد؟ اخیراً هیچ کدام از کشورهای غیر اوپک کاهش ظرفیت تولید نداشته‌اند. آنان تا جایی که برایشان امکان دارد و بر طبق قیمت پیشنهادی، نفت تولید می‌کنند و در صورت بروز هرگونه اختلال که منجر به افزایش قیمت شود، این کشورها ممکن است میزان خروجی نفتشان را کمی افزایش دهند. کشورهای عضو اوپک، به خصوص عربستان سعودی، ممکن است به دلیل سرمایه‌گذاری در ساخت زیربناها کمی کاهش تولید داشته باشند، اما این کشور اعلام کرده که در سالهای اخیر، سرمایه‌گذاریهای بزرگی بر توسعه ظرفیت تولیدی‌اش داشته است. در هر حال، به این علت که ۶۵ درصد از تولیدات نفت اوپک و تمامی تولید مازاد نفت اوپک در خلیج فارس صورت می‌گیرد، برای رفع اختلال در این منطقه و رفع بحران از بازار جهانی نفت، اوپک تلاش مضاعفی انجام خواهد داد.

تعداد زیادی از کشورهای تولیدکننده نفت از نفتکشهای خود برای ترانزیت استفاده می‌کنند، اما کشورهای دیگر نفتکشها را کرایه می‌کنند. این نفتکشهای کرایه‌ای که مالکان آنها شرکتهای مستقل حمل و نقل اند، نرخ کرایه‌شان متناسب با تولید نفت در بازار جهانی است. بدیهی است بروز هرگونه درگیری در تنگه هرمز که باعث بروز خسارهای زیادی بر نفتکشها می‌شود در اقتصاد و تجارت نفتکشها مؤثر است. کافی نبودن نفتکشها، نرخ کرایه آنها را افزایش می‌دهد و جبران این امر تنها با تعمیر انواع قدیمی آن، یا به بازار آوردن انواع جدید آنها امکانپذیر است.

اوپک

سازمان کشورهای صادرکننده نفت (اوپک) یک سازمان درون حکومتی است که در سال ۱۹۶۰ شکل گرفت و تمرکز آن بر منافع و درآمد کشورهای صادرکننده نفت است. اوپک یک گروهی است برای مذاکره درباره سیاستهای نفتی، مخصوصاً سطح تولید کشورهای عضو آن و نگهداشتن قیمت نفت در سطح سودآور و متناسب با بازار جهانی. اوپک از ۱۱ کشور تشکیل می‌شود: ایران، عراق، کویت، عربستان سعودی، ونزوئلا، الجزایر، آنگولا، لیبی، نیجریه، قطر و امارات متحده عربی. هر کدام از این کشورها نمایندگان در اوپک دارند و تدوین سیاست و کارهای اجرایی متفق‌القول و برپایه تصمیم همه اعضا صورت می‌گیرد.

کشورهای عضو اوپک در حدود ۴۰ درصد از نفت خام جهان و ۱۵ درصد از گاز طبیعی آن را تولید می‌کنند. به علاوه، کشورهای عضو اوپک تقریباً چهار پنجم از ذخایر نفت جهان را دارند و این ذخایر نه فقط به علت حجمشان، بلکه به علت ارزان بودن و قابلیت در دسترس بودن از دیگر کشورهای غیر اوپک متمایز است. دلیل دیگر برای افزایش تولیدات کشورهای اوپک، افزایش قیمت نفت برای جبران کاهش قدرت خرید به دلیل کاهش ارزش دلار است.

اعضای اوپک، تقاضای بوش برای افزایش تولید را رد کردند، زیرا آنان از این بیم دارند که رکود اقتصادی کشورهای مصرف‌کننده (به دلیل مشکلات مالی) در آینده تقاضای نفت را کاهش دهد.

به دلیل اینکه قسمت اعظم تولیدات اوپک در محدوده خلیج فارس قرار دارد، اوپک با هرگونه تهدید عرضه و تقاضا در بازار جهانی و بروز اختلال در تنگه هرمز مقابله می‌کند.

گاز طبیعی

کشورهای حاشیه خلیج فارس به گسترش تأثیر در بازار گاز طبیعی نیز ادامه می‌دهند.

خلیج فارس تقریباً ۱۸/۲ میلیون بشکه در روز نفت صادر می‌کند و تقریباً ۱۷ میلیون بشکه نفت در روز از تنگه هرمز و با نفتکشها ترانزیت می‌شود. به علاوه، بالغ بر ۳/۵ میلیون فوت مکعب گاز طبیعی (۱۸ درصد از گاز طبیعی جهان) از تنگه هرمز و با نفتکشهای گاز مایع حمل می‌شود. مسیرهای جایگزین اندکی برای صادرات نفت و گاز از خلیج فارس وجود دارد و این خود یکی از علل اهمیت تنگه هرمز است. نفت خلیج فارس از غرب به آسیا، به خصوص به ژاپن و چین و هند و از شرق به اروپای غربی و امریکا صادر می‌شود.

تولیدکنندگان نفت

هرگونه اختلال در صادرات ۱۷ میلیون بشکه نفت ترانزیت شده تنگه هرمز، ساختار بازار جهانی نفت را تغییر می‌دهد و در قیمت آن نیز تأثیرگذار است.

مسیرهای صادراتی جایگزین

در سال ۲۰۰۶، حدود ۹۳ درصد از نفت صادراتی خلیج فارس از تنگه هرمز و با نفتکشها جابه‌جا شد که مسیر جایگزینی هم برای آنها وجود ندارد. چندین خط لوله نفتی می‌توانند نفت را به بنادری در دریای سرخ یا دریای مدیترانه منتقل کنند، اما ظرفیت آنها محدود است. بسیاری از این خطوط احتیاج به تعمیر و به‌روزر شدن دارند یا به دلیل مسائل سیاسی و اقتصادی بسته‌اند. به علاوه، استفاده از این خطوط نفتی برای حمل و نقل به مناطق صادراتی هم به لحاظ مسیر و هم از لحاظ استفاده از نفتکشها برای انتقال نهایی به مقصد زمان زیادی می‌برد.

کاهش قابلیت بازار جهانی نفت

طی سالهای اخیر عرضه و تقاضای نفت افزایش یافته است و هرگونه اختلال در آن روی قیمت نفت تأثیر به‌سزایی می‌گذارد. اما در واقعیت، گفتن این نکته که تا چه میزان کاهش ظرفیت تولید وجود دارد، مشکل است، زیرا اطلاعات تولیدکنندگان نفتی محرمانه است و آنان از ارائه اطلاعات صحیح خودداری می‌کنند.

در بیشتر کشورهای تولیدکننده نفت، اطلاعات مربوط به سرمایه‌گذاری در صنعت نفت، ساخت زیربناها و حتی اطلاعات زمین‌شناسی مربوط به مناطق نفتی محرمانه تلقی می‌شود، اما منطقی نیست با علم به این نکته که بعضی از بزرگترین کشورهای تولیدکننده نفت در جهان که بزرگترین ظرفیت تولید را نیز دارند و در محدوده این تنگه فرامرزی گیرند، اخبار مربوط به کاهش ظرفیت تولید عرضه نفت در جهان را بپذیریم.

در این زمینه، به وجود آوردن ذخایر استراتژیک واکنشی طبیعی است. شرکت‌های خصوصی نفتی، نفت را به دو منظور ذخیره می‌کنند: (۱) برای سودبردن از فروش آن در آینده و (۲) دسترسی آسان به آن در مواقع کاهش تولید.

برطبق آمار جهانی منتشر شده، در جولای ۲۰۰۷ انبارها و ذخایر خصوصی و دولتی

■ جنگ نفتکشها پیشینه تاریخی مناسبی در صورت بروز هرگونه جنگ فرضی در تنگه هرمز در اختیار ما قرار می‌دهد.

■ وقتی خطوط نفتی از مرزهای بین‌المللی می‌گذرند، دولت‌های مختلف این فرصت را می‌یابند تا از این راه کسب مالیات کنند یا به علل سیاسی جریان انتقال نفت را متوقف کنند.

عبدالله‌البدری،
دبیر کل اوپک:

وقتی شما در حال جنگ هستید، شرایط جنگی حاکم خواهد شد و بنابراین، می‌توانید از هر چیزی استفاده کنید. در صورتی که به ایران حمله شود، یافتن جایگزینی برای نفت تولیدی ایران کار دشواری است. اگر برای ایران اتفاقی بیفتد، جایگزین کردن روزانه ۴ میلیون و ۲۰۰ هزار بشکه کار دشواری است و در چنین شرایطی قطعاً قیمت نفت خام افزایش پیدا خواهد کرد.

احمد حمید آل طاهر،
رئیس بانک بین‌المللی امارات در مراسم افتتاحیه کنگره
امنیت اقتصادی کشورهای حوزه خلیج فارس:

کشورهای حاشیه خلیج فارس نمی‌توانند هزینه‌های جدید به‌خاورمیانه را بپردازند. ایران یکی از بزرگترین شرکای اقتصادی کشورهای حوزه خلیج فارس است و هرگونه تعرض احتمالی و حتی تحریم شدید اقتصادی و مالی، نه تنها به ایران بلکه به اقتصاد تمام کشورهای منطقه آسیب وارد می‌کند. در سالهای آغازین دهه ۱۹۸۰ میلادی یعنی سالهای اولیه پیروزی انقلاب اسلامی ایران، طرح ایجاد کانالی را که از طریق رأس‌الخیمه، خلیج فارس را به دریای عمان متصل کند در دستور کار خود داشتیم. اما در آن سالها با توافق‌نامه‌های جدیدی که بین دولت ایران بعد از انقلاب و کشورهای خلیج فارس منعقد شد نیاز به ساخت این کانال از بین رفت، ولی به نظر می‌رسد در شرایط کنونی باز هم باید طرح را بررسی کنیم و هزینه‌های آن را با هزینه احتمالی بسته شدن تنگه هرمز و ضرب احتمال بسته شدن این تنگه مقایسه کنیم تا دریابیم در شرایط کنونی بهترین راه چیست.

سردار سرلشکر
فیروز آبدی،
رئیس کل
ستاد مشترک
نیروهای مسلح
جمهوری
اسلامی ایران:

در حالی که جمهوری اسلامی ایران برای باز بودن تنگه هرمز به عنوان یک آبراه استراتژیک اهمیت زیادی قایل است، اما کشورهای دیگر باید توجه داشته باشند که چنانچه منافع ایران در این منطقه نادیده گرفته شود بدیهی است ما نیز اجازه استفاده به دیگران را نخواهیم داد.

مناطق پر از سکنه (مانند بنادر) قرار دارند، این نگرانی بیشتر است. اما بر خلاف این نگرانیها، تا اوایل سال ۲۰۰۸ میلادی هیچ اخبار جدی و نگران‌کننده‌ای مبنی بر ایجاد حادثه در محموله‌های نفتکشهای گاز شنیده نشد.

بازار نفتکشها در صورت بروز حمله

در صورت بروز هر گونه حمله به نفتکشها در خلیج فارس، محتمل است که تعدادی از تانکرها از بین بروند یا از رده خارج شود و تعداد نفتکشهای قابل دسترس برای ترابری نفت در بازار جهانی نیز محدود شود. کاهش تعداد نفتکشها، سبب افزایش قیمت حمل و نقل و در نتیجه باعث افزایش قیمت نفت می‌شود. بیش از ۸۰ درصد از ناوگان جهانی در اختیار شرکتهای بزرگ و مستقل است. نفتکشها از نظر اقتصادی باصرفه‌ترین وسایل حمل و نقل‌اند. عوامل زیادی در قیمت حمل و نقل یک نفتکش مؤثرند که سوخت از مهمترین آنهاست. در سال ۲۰۰۴ میانگین قیمت سوخت برای یک روز نفتکش VLCC ۱۴۴۰۰ دلار بود.

گاز طبیعی معمولاً برای تولید گرما و الکتریسیته استفاده می‌شود، اما به منزله سوخت برای سیستم حمل و نقل نیز رواج دارد و سوختی پاک و ارزان است و هر تانکر آن گنجایش بیشتر از یک تانکر بنزین را دارد (با همان مقیاس و همان سایز).

گاز طبیعی به راحتی قابلیت حمل و نقل دارد و از طریق خطوط انتقال جریان می‌یابد. اما برای مسافت‌های طولانی انتقال آن از نفتکش صورت می‌گیرد (در این صورت به گاز مایع تبدیل می‌شود).

خلیج فارس بیش از ۴۰ درصد از کل ذخایر گاز طبیعی دنیا را دارد و سهم آن در بازار جهانی در حال افزایش و رو به رشد است. قطر سومین ذخیره گاز طبیعی را در دنیا و چین پروژۀ صادراتی گاز مایع نیز در دست اقدام دارد و احتمالاً به زودی جایگزین اندونزی که بزرگترین صادرکننده گاز مایع در جهان است می‌شود. ایران دومین ذخیره ذخایر گاز طبیعی در دنیا را دارد، اگرچه توسعه این ذخایر به علت مسائل تکنیکی و زیربنایی به تعویق افتاده است.

نفتکشها چیزی در حدود ۴۰ میلیون بشکه نفت خام (دو سوم نفت دنیا) را روزانه به سراسر دنیا حمل می‌کنند و یکی از باصرفه‌ترین راه‌های انتقال نفت به نقاط پرمصرف‌اند. طول بزرگترین آنها چیزی در حدود ۱۰۰۰ فوت است و به خوبی تا ۲ میلیون بشکه نفت را در خود جای می‌دهد. به دلیل رفت و آمد زیاد و حجم بزرگ آنها، این نفتکشها اهداف جذابی برای هر گونه تلاش در بازار جهانی نفت به شمار می‌آیند.

انواع نفتکشها

نفتکشها بر اساس ظرفیت حملشان بدون محاسبه بار آن به تن (DWT) محاسبه می‌شوند که شامل وزن کل کشتی (شامل بار، خدمه، تدارکات و...) منهای وزن کشتی (خالی) است.

حمل‌کننده‌های بزرگ نفت خام (VLCC) ابتدا در سال ۱۹۶۰ توسعه یافتند و ظرفیت حملشان

در حدود ۲۰۰۰۰۰ DWT بود و می‌توانستند روزانه تا ۲ میلیون بشکه نفت را حمل کنند. حمل‌کننده‌های بسیار بزرگ نفت خام (ULCC) تحمل بار تا حدود ۳ میلیون بشکه را نیز دارند. انواع دیگر نفتکشها عبارتند از: Medium mirage, Panamax (نفتکشهای بزرگی که درون کانال پاناما جای می‌گیرند)، Aframax و Suzemax (نفتکشهای بزرگی که درون کانال سوئز جای می‌گیرند).

در حال حاضر، بیشتر نفتکشهای حامل نفت خام که از تنگه هرمز عبور می‌کنند از نوع VLCC است و نفت را به بازارهای غرب آسیا انتقال می‌دهند. تعدادی از نفتکشهای کوچک هم نفت را به هند و دیگر مقاصد نزدیک منتقل می‌کند. هم اکنون حدود ۲۳۵ نفتکش مخصوص حمل گاز مایع (LNG) در جهان مشغول به کار است که ظرفیت حملشان بالغ بر ۳ بیلیون فوت مکعب است و حدود ۲۶۰ میلیون دلار می‌ارزند.

مسئله حفظ امنیت نفتکشهای حامل گاز نگرانیهای زیادی را در پی دارد، زیرا قابلیت احتراق گاز مایع از نفت بیشتر است و هنگامی که این نفتکشها در نزدیکی تاسیسات و

دیگر عوامل مؤثر شامل خدمه، تعمیرات و بیمه، انبارها و کادر اداری است. ۹۰ درصد صنعت کشتیرانی بستگی به استفاده از نفتکشها دارد. نفتکشها نیاز به بازبینی مرتب دارند و هنگامی که برای انجام دادن این کار مدتی لنگر می‌اندازند، نمی‌توانند به حمل و نقل نفت بپردازند و این خود، در ازدیاد قیمت حمل و نقل مؤثر است.

نفتکشهایی که به طور مرتب مورد بازبینی قرار می‌گیرند، کمتر در معرض بروز خطر قرار دارند. در منطقه خلیج فارس دو یارد اصلی برای تعمیر کشتی وجود دارد: یارد کشتی شرکت (ASRY) که مالکان آن سازمان کشورهای صادرکننده نفت عربی (OPAEC) هستند و یارد (Dubai Drydock) در دوی که مالک آن امارات متحده عربی (UAE) است. این دو یارد توانایی خدمات رسانی به ۴۰-۵۰ کشتی در طی ۶ ماه را دارند و تعمیر موتور، آسیب‌دیدگی بدنه، مخزن، رنگ آمیزی و نوسازی بدنه خدماتی است که در این دو یارد انجام می‌گیرد.

به عنوان نتیجه می‌توان گفت در صورت بروز جنگ در این منطقه، با توجه به امکانات موجود امکان تعمیر سریع کشتیهای آسیب دیده در محل وجود ندارد.

حملات نظامی به نفتکشها

طی دوران جنگ نفتکشها، در دهه ۱۹۸۰، عراق در خلیج فارس بارها با انواع سلاحها نفتکشها را مورد حمله قرار داد. از بین ۴۱۱ کشتی مورد حمله قرار گرفته، ۲۳۹ مورد از آنها نفتکش بودند. موفقیت‌آمیزترین حملات علیه نفتکشها با موشکهای کروز ضد کشتی اگزوست فرانسوی صورت گرفته‌اند. سلاحهای دیگر فقط باعث آسیب‌دیدگی جزئی نفتکشها و گاهی اوقات نیز با آسیب زدن به خدمه، باعث اختلال در حمل و نقل نفت در خلیج فارس می‌شدند.

نفتکشها به علت جنه بزرگی که دارند، توانایی دفاعی آنها کم است و در مواقع خطر قدرت مانور کمتری دارند. برای محافظت در مقابل حملات هوایی یا حملات تروریستی، مالکان نفتکشها از افراد نظامی برای پاسداری از نفتکشها استفاده می‌کنند.

ایران و نفت

اقتصاد ایران وابسته به نفت است. چون تمامی پایانه‌های صادراتی نفت ایران و بنادر بزرگ در منطقه خلیج فارس قرار دارند، ایران برای توسعه و پیشبرد اقتصاد خود وابستگی زیادی به تنگه هرمز دارد و بسته شدن این تنگه، اقتصاد ایران را به مخاطره می‌اندازد. هر ساله، بیش از ۹۰ درصد از صادرات نفت ایران از طریق تنگه هرمز انجام می‌گیرد و تمامی امکانات صادراتی ایران در منطقه خلیج فارس مستقر است. اقتصاد ایران شبیه بیشتر کشورهای حاشیه خلیج فارس، وابسته به درآمد صادرات نفت است. درآمد ایران از درآمد حاصل از صادرات نفت در سال ۲۰۰۶ بالغ بر ۳۶ میلیارد دلار بود که تقریباً نیمی از درآمد کشور را تشکیل می‌دهد. از طرف دیگر، به علت نداشتن امکانات داخلی برای پالایش کارآمد و مناسب، ایران به تنگه هرمز به دلیل واردات بیش از ۴۰۰۰۰ بشکه در روز بنزین نیز وابسته است. در سال ۲۰۰۶ ایران روزانه بالغ بر ۱۹۲ هزار بشکه بنزین در روز وارد می‌کرد و در حال حاضر بعد از آمریکا، بزرگترین وارد کننده بنزین در جهان است.

بدون شک هر گونه اقدام در جهت بسته شدن تنگه هرمز، در واردات خارجی ایران نیز تأثیر خواهد گذاشت.

باور جهانی

واکنش آمریکا به وقوع حمله و درگیری در تنگه هرمز، تنها به ماهیت خود حمله بستگی ندارد، بلکه به واکنش دیگر کشورها (خارج از منطقه خلیج فارس) مثل اروپای غربی، ژاپن و چین و روسیه نیز وابسته است. طبق قانون ایالات متحده آمریکا، این کشور نباید و نمی‌تواند در تولید و صادرات نفت ایران

داخلی داشته باشد، اما این سیاست آمریکایی، ایالات متحده را از سود بردن از منابع طبیعی ایران محروم نکرده است. کشورهایی مانند ژاپن و چین در صنعت ایران و صادرات آن سرمایه‌گذاری می‌کنند و آمریکا نیز از کنار آنها سودمند می‌شود.

اروپای غربی

در سالهای اخیر، کشورهای عضو اتحادیه اروپا تلاشهای زیادی برای کاهش وابستگی به منابع انرژی خارجی انجام داده‌اند. این کشورها، روی روابط ایران - آمریکا نیز سرمایه‌گذاری کرده‌اند. از نظر تاریخی، انگلستان همیشه حامی سیاست آمریکا در خاورمیانه بوده است و روابط بی‌ثباتی با ایران داشته و دارای نیروهای نظامی در خاورمیانه و اطراف آن است. آلمان روابط عادی با ایران دارد و بر خلاف انگلستان، حضور نظامی اندکی در خاورمیانه دارد. با این حال، روابط اقتصادی زیادی با ایران دارد اما منافع سیاسی آن در ایران کمتر مشهود است. از طرف دیگر، فرانسه روابط قوی با ایران و در کل، جامعه اعراب دارد. اخیراً نیروی

نظامی فرانسه در مقایسه با آلمان و انگلستان، در خاورمیانه گسترش زیادی یافته است. از دیدگاه سیاسی، فرانسه کشوری است که روابط نزدیکی با ایران دارد. به دلیل رابطه نزدیک ایران و دنیای عرب، روابط فرانسه و آمریکا طی سالهای اخیر، کاهش یافته که با انتخابات فرانسه که منجر به پیروزی سارکوزی شد، این رابطه رو به استحکام است.

ژاپن

ژاپن روابط دو جانبه و دوستانه‌ای با ایران و ایالات متحده دارد. با این حال، رابطه مستحکم بین آمریکا و ژاپن، این کشور را از سرمایه‌گذاری در صنعت انرژی ایران، منصرف نکرده است. خصوصاً که در سال ۲۰۰۴، شرکت نفت ساحلی ایران و JGC ژاپن موافقتنامه‌ای مبنی بر بازیابی گاز طبیعی و گاز مایع از مناطق سروش - نوروز به امضا رساندند. از آن جایی که بیش از ۷۵ درصد واردات منابع انرژی ژاپن از تنگه هرمز عبور می‌کند، این کشور به شدت نگران مسئله امنیت انرژی است. محدودیتهای قانونی و افکار عمومی این کشور، به ژاپن اجازه دخالت نظامی در منطقه را نمی‌دهد.

چین

به طور کلی، چین مخالف سیاستهای آمریکاست و بیشتر از کشورهای خاورمیانه حمایت می‌کند. اما تلاش زیادی برای مخالفت با آمریکا در منطقه انجام نمی‌دهد.

روابط ایران و چین در دهه ۱۹۸۰ با کمک چین به ایران در جنگ با عراق و فروش تسلیحات نظامی مستحکم شد. چین که روابط مستحکمی با خاورمیانه دارد تلاش می‌کند از طریق توسعه قراردادهای دیپلماتیک توسعه تجارت، افزایش سرمایه‌گذاریهای مستقیم و فروش تسلیحات، امنیت انرژی منطقه را افزایش دهد. چین به علت داشتن جمعیت زیاد و برای توسعه اقتصاد خود، به نفت و گاز نیاز مبرمی دارد. تقریباً ۱۵ درصد واردات نفت چین از ایران و از طریق تنگه

هرمز صورت می‌گیرد. همچنین این کشور امیدوار است تا با ایران در زمینه واردات گاز مایع نیز وارد مذاکره شود.

از آنجایی که چین، هیچگونه سابقه تاریخی از نظر وجود نیروهای نظامی در تنگه هرمز ندارد، در هنگام بروز جنگ در تنگه، برای حفظ امنیت واردات کشورش به آمریکا متکی است. از این رو چین باید روابط متعادلی با هر دو کشور ایران و آمریکا برقرار کند.

روسیه

سیاست انرژی روسیه مبتنی بر تولید هرچه بیشتر نفت، محدود کردن سرمایه‌گذاریهای خارجی در زمینه نفت و گاز و استفاده از منابع انرژی به عنوان اهرمی قوی در برابر کشورهای است که به منابع روسیه متکی‌اند.

سیاست روسیه در خاورمیانه، میانجیگری بین غرب و شرق است که به علت دخالت نکردن در مسائل نظامی، وجهه خوبی در منطقه دارد. روابط این کشور با ایران نیز دوستانه و در قبال همکاریهای اقتصادی است.

■ **طی دوران جنگ نفتکشها، در دهه ۱۹۸۰، عراق در خلیج فارس بارها با انواع سلاحها نفتکشها را مورد حمله قرار داد که از بین ۴۱۱ کشتی مورد حمله قرار گرفته، ۲۳۹ مورد از آنها نفتکش بودند.**